

EN NYFUNDEN HELLERISTNING

AF

K. RYGH

DET KGL. NORSKE VIDENSKABERS SELSKABS SKRIFTER 1909. NO. 8

AKTIETRYKKERIET I TRONDHJEM
1909

Jeg fik isommer underretning om, at der skulde findes en helleristning paa en bergvæg paa Hammer i Beitstaden, og gjorde i august en tur did for at undersøge den.

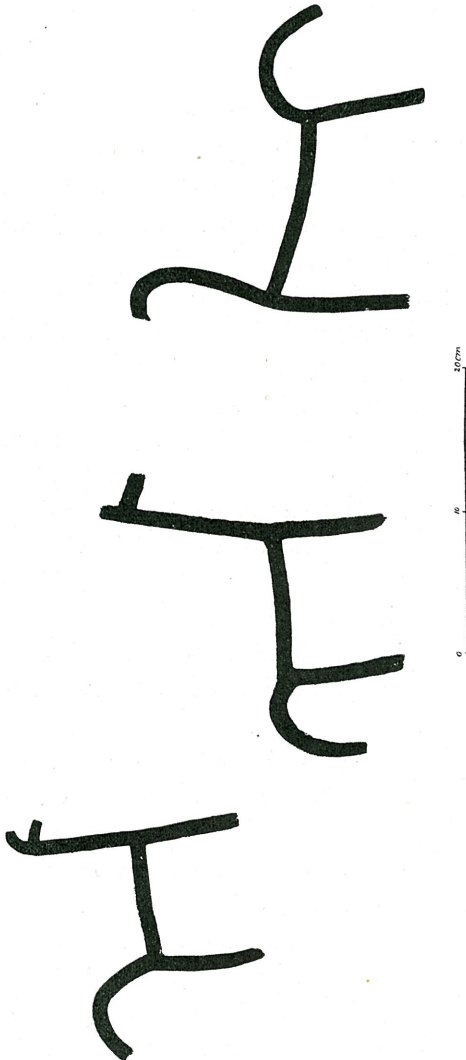
Gaarden Hammer (ikke at forveksle med Hammeren nær Bardal, hvor den bekjendte runeskrift findes) ligger paa nordsiden af Beitstadjorden lige ved sjøen, lidt over 1 km. østenfor indløbet til Beitstadsundet og noget over 6 km. i lige linje vest for Bardal, hvor den noksom bekjendte merkelige helleristning findes. Bergvæggen med ristningerne ligger nogle hundrede skridt østenfor gaardens huse, ikke langt fra grindledet til udmarken. Skjønt bygdeveien gaar forbi den i en afstand af knap et halvt snes skridt, har den været ukjendt ogsaa for de nærmest boende indtil for kort tid siden. Dette kan forklares af, at der staar endel træer og høie buske tæt foran berget. Men figurerne vilde ogsaa ellers neppe falde synderlig i øinene uden ved særlig heldig belysning, eller naar berget var vaadt.

Den berghelle eller rettere bergvæg, hvorpaa ristningerne er anbragte, er ikke fuldt lodret, men dog overmaade brat. Overfladen er omtrent jevn uden nogensomhelst afsats og gaar i samme heldning ned i jordbaandet. Ved forvitring er den nu bleven ligesom prikket eller smaagrubet. Forvitringen har ogsaa øvet sin indflydelse paa endel af figurerne, saa at adskilligt af dem nu er mere eller mindre ukjendeligt. Naar saaledes de fleste af skibsfigurerne er ufuldstændige, saa skyldes dette kanske tildels, at de fra først af ikke har været helt indridsede; men for de flestes vedkommende er det sikkert en følge af forvitringen og bergfladens afslidning. Foruden de figurer, som er saavidt tydelige og redige, at jeg kunde tage kopi af dem, er der umiskjendelige spor til,

at der oprindelig har været flere, hvis linjer det dog ikke nu er muligt at følge.

Ristningerne falder baade efter sin beskaffenhed og sin plads i to afdelinger, en nedre og en øvre.

Den nedre danner et belte tvært over den største del af den omtr. 7 m. brede bergvæg. Dette belte er i den østre del, til højre, ganske smalt med en enkelt række af dyrefigurer, ikke meget højt over jorden, men udvider sig vestover til en bredde af henimod 2 m. Furerne, hvormed figurerne er tegnede, er brede, indtil 1,5 cm., men grunde. Bundfladerne i dem er nu ligesom prikhuggede, men dette er ogsaa tilfælde med fladerne omkring figurerne og er sandsynligst kun en følge af forvitringen. De kan godt oprindelig have været glatte. Jfr. hvad jeg i beskrivelsen af helleristningen paa Tro i Tjøtta (VSS. 1908 nr. 10 s. 30 ff.) har anført,

at furerne i denne, da den afdækkedes for ca. 40 aar siden, havde en jevn bund og skarpe kanter, medens bunden nu er smaahullet og kanterne afslidte. Ogsaa her er kanterne nu lidet skarpe. De papir-

aftryk, jeg tog, gav derfor heller ikke noget godt udbytte. Jeg maatte væsentlig nøie mig med kalkeringer. Noget fotografi vil ikke kunne tages af ristningerne, hvis man ikke vilde rydde bort de foranstaaende træer. Men derved vilde man berøve ristningen det ly, som disse nu giver mod veiret. Den øverste række vilde dog kunne fotograferes, naar man skaffede sig et kunstigt høiere standpunkt.

Figurerne i den nederste afdeling er hovedsagelig saadanne, som er vel kjendte fra helleristninger af den sydiskandinaviske klasse. Navnlig slutter de sig nær til en række nordenfjeldske ristninger. Der findes 17 sikre dyrefigurer foruden nogle utydelige og tvilsomme. De kan alle skjønnes at betyde heste. De er fremstillede paa samme maade som i ristningen paa Fordal (VSS. 1908 no. 10, s. 8, fig. 1, 2 og 3), i flere ristninger i Skatval og i den paa Tro (se samme afhdl.) og som de fleste af hestefigurerne paa Bardal (se Aarsb. 1896 pl. I og II). Kroppen er betegnet med et enkelt streg, forben og bagben med enkelte linjer; de har en lang, høit reist hals og buet hale. Ingen her viser fire adskilte ben saaledes som flere paa Bardal. Længst tilhøire findes 6 dyr uden andre figurer; de 3 yderste til høire, som staar i en enkelt

Fig. 2. $\frac{1}{3}$.

række, er gjengivne her (efter kalkering) som fig. 1. Længere mod venstre findes de spredt imellem de andre figurer. En eneste af dem, som tillige er en af de mindste, bærer en rytter, som er betegnet ved et ret streg op fra ryggen. Nogen udvidelse af denne streg i toppen kunde ikke opdages. Den har ogsaa sidestykker i en 5—6 figurer paa Bardalsberget. Den er fremstillet her i $\frac{1}{3}$ maalestok som fig. 2.

Af skibsfigurer findes mindst 10, hvoraf størstedelen nu er ufuldstændige. Den længste, som heller ikke er ganske hel, da linjerne paa enkelte steder er afslidte, er 1,15 m. lang. Den er ligesom alle de andre betegnet med 2 længdelinjer, og paa den øverste har staaet en lang række lodrette streger, betegnende mandskabet. Denne række er dog nu paa flere steder afbrudt paa grund af afslidning. Paa nogle andre skibsfigurer sees endel tverstreger mellem begge længdefurer; paa andre kan kun de sidste

skjelnes. Længdefurerne er i regelen noget bøiede opad mod enderne; men der mangler udprægede stavformer. En undtagelse danner det brudstykke af et skib, som er afbildet her som fig. 3 i noget over $\frac{1}{4}$ størrelse, med et udpræget stavparti og tverstreger mellem begge længdefurer. Det kan ikke nu følges længere til højre, end det her er gjengivet. Men det er sikkert, at det har været længere, om det end kan være uvist, om det har været fuldstændig indridset.

Af andre figurer findes en fodsaaie med to tverfurer. Desuden endel, som ikke sikkert kan bestemmes, saa meget mere, som de er delvis udslattede ved forvitring. Deriblandt kan især nævnes nogle netlignende figurer, hvoraf den ene staar i forbindelse med den ene ende af et skib. Saadanne netformer forekommer ofte paa de bohuslenske ristninger og en beslægtet fra

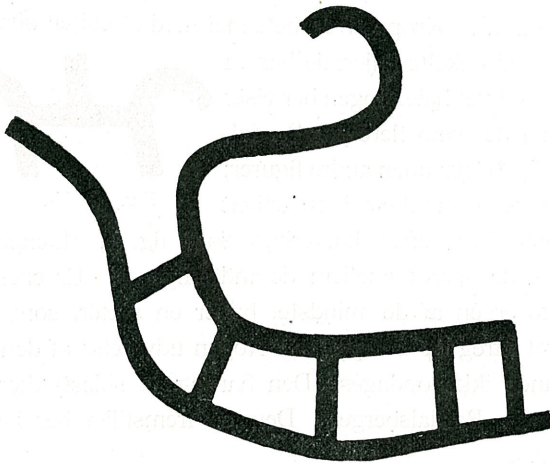

Fig. 3. $\frac{1}{4}$.

Frøstad paa Frosta har jeg gjengit i VSS. 1908 nr. 10, s. 27. De kan vel temmelig sikkert opfattes som fiskegarn. Til samme klasse maa vist ogsaa den her som fig. 4 afbildede kunne henføres. Den er nu meget ufuldstændig og furerne er paa flere steder afbrudte. Her er kun gjengivet det, som er aldeles tydeligt, uagtet det temmelig sikkert kunde skjønnes, at de nu afbrudte furer har været sammenhengende. Særlig fæster opmærksomheden sig ved den ovale figur med overskjærende furer, som danner afslutningen til venstre. Det turde kanske ikke være for dristigt i den at se et forsøg paa at

Frøstad paa Frosta har jeg gjengit i VSS. 1908 nr. 10, s. 27. De kan vel temmelig sikkert opfattes som fiskegarn.

Til samme klasse maa vist ogsaa den her som fig. 4 afbildede kunne henføres. Den er nu meget

gjengive et søkk (en sænkesten) af den fra jordfund vel kjendte ovale form.

Af skaalformede gruber, som ellers er saa almindelige, iagttoges ingen sikre paa denne ristning.

Helt adskilt fra denne gruppe af ristninger findes længere oppe paa bergvæggen en række af 3 fuglefigurer, afb. her som fig. 5 i $\frac{1}{12}$ maalestok. For rummets skyld er dog i afb. fuglen til høire rykket noget ind til den midterste.

Den virkelige afstand mellem disse er 0,95 m. Det er klart, at disse figurer skal fremstille sjøfugle, enten svaner eller snarere gjæs. Af fødder kan der ikke sees sikre spor; det er sandsynligst, at de ikke har været ridsede med fødder. Ogsaa de furer,

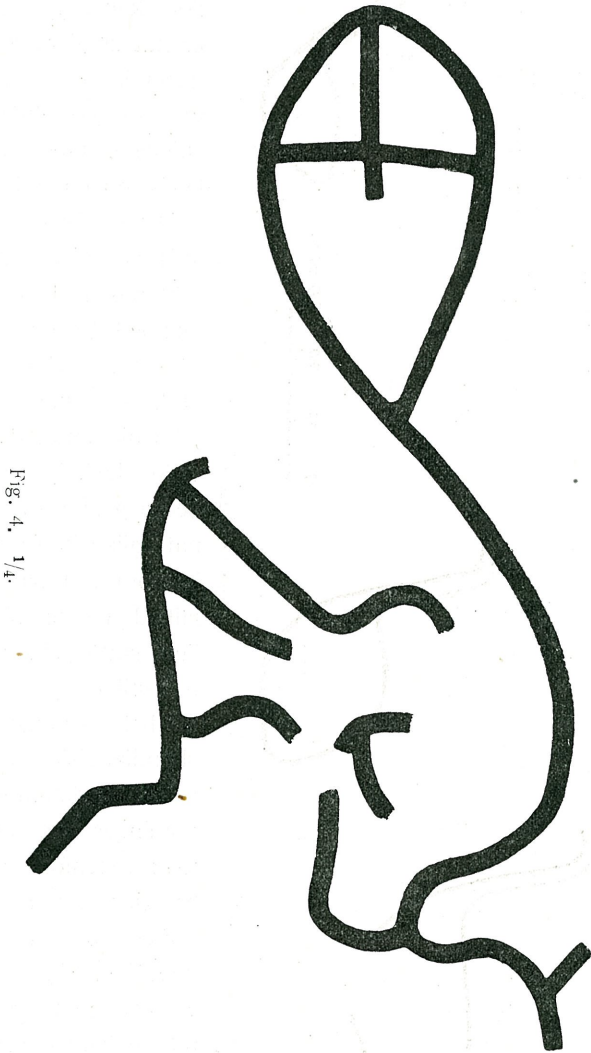

Fig. 4. $\frac{1}{4}$.

som betegner kroppenes konturer, er her og der, som det sees

af fig., saa afslidte, at de nu ikke kan skjelnes. Disse furer er lidt smalere end de gennemgaaende er i den nedre gruppe, men forøvrigt ikke væsentlig forskjellig. Ogsaa disse viser saaledes nu en prikket bundflade.

Det synes mig ikke tvilsomt, at der er en væsensforskjel i karakteren mellem denne øvre og den nedre gruppe af ristningerne, og at der tillige er en forskjel i tid. Saadanne fuglefigurer hører ikke hjemme i de sydiskandinaviske helleristninger, som den nedre gruppe tilhører. Ved sin naturalistiske fremstillingsmaade ligesom ved sin størrelse, som ialfald nærmer sig til den naturlige, slutter de sig til de dyrefremstillinger, som man kjender fra helleristninger af den nordskandinaviske type. Noget lignende fuglefigurer sees paa to ristninger fra landskabet Olonetz østenfor Onegasøen, som er gjengivet af Aspelin (*Antiquités du Nord Finno-Ougrien* pag. 75). Paa den ene findes 7 fugle, nogle med meget lang, ret op hævet hals, formodentlig svaner, andre med kortere hals; ialfald de fleste har ikke fødder.

Paa den anden ristning er der et par lignende fugle. Forskjellig fra vore fuglefigurer synes disse at være helt udgropede. Blandt

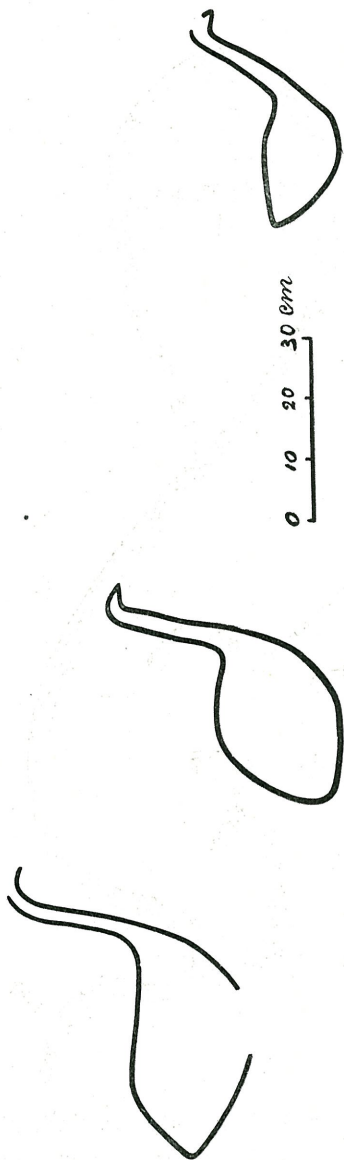

Fig. 5. $\frac{1}{12}$.

de af G. Hallström publicerede ristninger fra Nämnforsen i Ångermanland, som ogsaa uden tvil indeholder en blanding af sydskan-
dinaviske og nordskandinaviske figurer, findes ligeledes nogle fugle-
figurer, som har en bestemt lighed med vore. Se Ymer 1907, s. 214,
fig. 3. De „vinkelbøiede“ figurer, hvoraf en er gjengivet paa det citerede
sted, har ogsaa en afgjort lighed med hovedet og den øvre del af
halsen af fuglene i Hammerristningen. Der findes vistnok fuglefigurer
i bohuslenske ristninger, se Baltzer I pl. 3, pl. 5—6, pl. 17, II pl.
3—4. De har dog en ganske forskjellig karakter. De fleste af
disse har meget høie ben, smal krop uden synderlig reisning af
halsen, hovedet enten slet ikke særskilt udformet eller paa en lidet
udpræget maade. Høie og bøiede halse sees kun paa anf. st. pl.
17; men her udgjør hele kroppen sammen med hals og stjert kun
en jevntyk udgropet fure. Det er overhovedet den naturalistiske
fremstilling, som adskiller vore fuglefigurer bestemt fra de bohus-
lenske; dertil kommer konturtegningen.

Ogsaa ydre forhold ved denne ristning trækker i den retning,
at man maa skille de to grupper paa denne bergvæg bestemt ud
fra hinanden. Af den nedre gruppe er ingen figur anbragt høiere,
end at den kan naaes med haanden af en middelshøi mand, som
staar paa jorden. Men mellem den høieste skibsfigur og det nederste
af den laveste fugl er en afstand i høide af omtr. 1 m., og fra
toppen af den høieste fugl er der 3,70 m. ned til jordbaandet.
Allerede dette taler imod, at begge grupper skulde være samtidig
indridsede; thi der kan ikke tænkes nogen grund til, at risteren
ikke isaafald skulde have valgt en bekvemmere plads paa berg-
fladen til fremstillingen af fuglene. Da bergvæggen er saa brat og
saa jevn, at enhver tanke om, at nogen skulde kunne have klavret
opad den, er udelukket, fremstiller sig jo det spørgsmaal, hvor-
ledes risteren har kunnet naa saa høit op paa bergvæggen. At
han skulde have stablet op en mur af stene til standpunkt, er ikke
meget rimeligt, især da der ikke nu ligger større stene nedenfor,
og heller ikke, at figurerne skulde være indristede om vinteren,
naar der kunde tænkes at have ligget en høi snefonn nedenunder,
især da en fonn aldrig lægger sig tæt ind til en væg. At der

kan være brugt en primitiv stige, er jo muligt, men lidet sandsynligt.

Naar man gaar ud fra, at fuglene tilhører den nordskandinaviske klasse, fremstiller sig jo den mulighed, at de er indristede under en høiere havstand. Stedets højde over havet er ikke maalt. Men efter rektangelkartet kan det antages, at 30-meterkurven gaar tvertover denne bergvæg eller kanske snarere lidt ovenfor. Man faar saaledes omtrent den samme højde for denne ristning som for den bekjendte affaldsdyngge ved Stenkjær, omtr. 1 mil længere inde i fjorden. Det bliver da en mulighed for, at fuglefigurerne er indristede paa en tid, da vandstanden i fjorden naaede et stykke op paa bergvæggen, og den linje, hvori fuglene staar, bekvemt kunde naaes fra en baad. De to til samme klasse af helleristninger hørende dyrefigurer ved Landverk ved Ånnsjøen i Åre sogn i Jämtland, som er beskrevne af G. Hallström (Fornvännen 1907 s. 184 ff), er ogsaa anbragte lige i vandkanten og maa være ristede fra vandet af. Senere, under bronzealderen, da den hele bergvæg for længst stod tør, blev det nedre belte af figurer indristede. Da kunde den flade, hvorpaa fuglene staar, ikke længere naaes, og disse var derved beskyttede mod at blive overristede med nye ristninger, saaledes som det er skeet med dyrefigurerne paa Bardal.

Senere har jeg faaet underretning om, at der skal findes en helleristning paa Tessem, længere nord i Beitstaden, 5 km. ret i nord for Bardal. Den staar paa et svaberg nær østenfor Tessemgaardenes huse. Den er nu overgroet med mose. Min meddeler skrabede denne af paa et lidet stykke og har sendt mig et rids af de figurer, han der saa. Det er en skibsfigur med buede stavne og lodrette streg for bemanningen ovenpaa dæklinjen. Videre en hest med rytter, jfr. ovenfor fig. 2, men rytterens hoved er her betegnet med en rund grube. Endelig en mandsfigur, der skal være omtr. 30 cm. høj, med skrævende ben, phallus, ret udstrakte arme med sprikende fingre. Kroppen er kun betegnet med en enkelt fure, som udvider sig øverst til betegnelse af hovedet. Jfr. den mandsfigur paa Rykkesaunet, som jeg har publiceret i VSS.

1908 nr. 10 s. 24. Denne ristning har ogsaa hidtil været ukjendt selv i nabolaget; kun et par personer paa gaarden vidste om den. Den vil blive nærmere undersøgt til vaaren.

Jeg har megen grund til at tro, at der vil kunne opspores flere helleristninger i Beitstaden end de 4, som nu kjendes fra Hammer, Bardal, Bardalsaune og Tessem, hvoraf de to førstnævnte især er merkelige, fordi de indeholder minder fra to forskellige tidsaldre. I denne forbindelse kan det fortjene at nævnes, at der haves flere fund af skafhuløksker fra Beitstaden end fra de fleste bygder i Indtrøndelagen. Fra det egentlige Beitstaden haves 5, de fleste fra begge sider af Beitstadsundet, og fra Namdalseidet 3.

Under mit besøg paa Bardal lykkedes det mig at opspore en affaldsdyngge i nærheden. Den ligger paa et brug Hammervolden, en knap km. vest for Bardal, tæt under en lodret bergvæg, som giver ly mod nord. Paa et sted er der gaaet et skred fra bergvæggen, som har dækket det rum, som dyngen kan skjønnes at indtage, med en mængde store stene. Disse maa først fjernes, før en ordentlig udgravning af dyngen kan foregaa. Undersøgelsen vil derfor medføre et betydeligt arbejde, hvortil jeg nu ikke havde tid. Det maatte udsættes til kommende vaar. Jeg indskrænkede mig til nogle prøvestik i kanterne. Dyngen bestod af sort, sterkt kulholdig jord under et lag af tyk græstorv. Tildels forekom ren kul. Deriblandt en stor masse skjæl, fornemmelig litorinaer og østers. Dyngen har et tvermaal af mindst 5—6 m.; det kan antages, at den tildels har en mægtighed af omtr. 1 m. Den ligner noget affaldsdyngen paa Buset, men har federe og mørkere jord, skjællene er bedre bevaret og mængden af østersskaller betydelig større. Bare den sterke forekomst af østers i en dyngge her ved Beitstadsfjorden tyder allerede paa, at denne dyngge maa have en stor ælde.
